Qabul qilindi: 5-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 8-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 10-noyabr 2026-yil

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA HALOLLIK VA ROSTGO‘YLIKNI TARBIYALASHDA O‘YINLI MASHG‘ULOT VA BADIIY HIKOYALARNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI (“QALQONBEKNING SARGUZASHTLARI” MASHG‘ULOTI MISOLIDA)

Raxmonova Dilxumor Fayzullayevna
maktabgacha ta’lim tashkiloti direktorining o‘rinbosari, Toshkent

UDK: 373.2:37.015.31

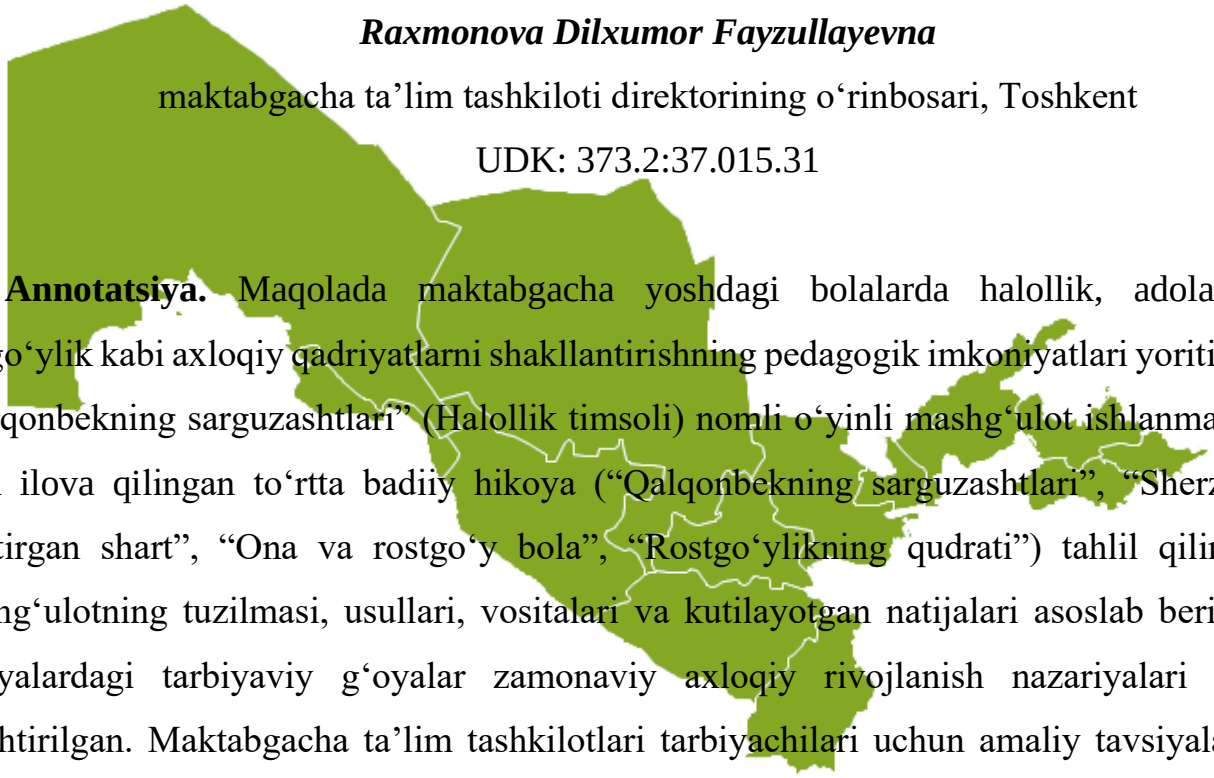

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda halollik, adolat va rostgo‘ylik kabi axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. “Qalqonbekning sarguzashtlari” (Halollik timsoli) nomli o‘yinli mashg‘ulot ishlanmasi va unga ilova qilingan to‘rtta badiiy hikoya (“Qalqonbekning sarguzashtlari”, “Sherzodni uyaltirgan shart”, “Ona va rostgo‘y bola”, “Rostgo‘ylikning qudrati”) tahlil qilingan. Mashg‘ulotning tuzilmasi, usullari, vositalari va kutilayotgan natijalari asoslab berilgan, hikoyalardagi tarbiyaviy g‘oyalar zamonaviy axloqiy rivojlanish nazariyalari bilan solishtirilgan. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilari uchun amaliy tavsiyalar va kuzatish mezonlari taklif etilgan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, axloqiy tarbiya, halollik, rostgo‘ylik, o‘yinli mashg‘ulot, badiiy hikoya, rol o‘ynash, mukofot, ichki motivatsiya.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические возможности формирования у детей дошкольного возраста таких нравственных ценностей, как честность, справедливость и правдивость. Анализируются игровое занятие «Приключения Калконбека» (символ честности) и четыре сопровождающих его художественных рассказа. Обосновываются структура, методы, средства и ожидаемые результаты занятия; воспитательные идеи рассказов сопоставляются с современными теориями нравственного развития. Предложены практические

рекомендации и критерии наблюдения для воспитателей дошкольных образовательных организаций.

Ключевые слова: дошкольное образование, нравственное воспитание, честность, правдивость, игровое занятие, художественный рассказ, ролевая игра, поощрение, внутренняя мотивация.

Abstract. The article examines the pedagogical potential of play-based activities and short stories for fostering honesty, fairness and truthfulness in preschool children. A lesson plan entitled “The Adventures of Qalqonbek” (a symbol of honesty) and four accompanying stories are analysed. The structure, methods, materials and expected outcomes of the lesson are substantiated, and the moral ideas of the stories are compared with contemporary theories of moral development. Practical recommendations and observation criteria for preschool teachers are proposed.

Keywords: preschool education, moral education, honesty, truthfulness, play-based lesson, story, role play, reward, intrinsic motivation.

Kirish

Bugungi kunda O‘zbekistonda maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonunda bolaning har tomonlama rivojlanishi, uning shaxs sifatida shakllanishi va axloqiy-ma’naviy qadriyatlarni egallashi ta’lim-tarbiya jarayonining asosiy vazifalari sifatida belgilangan [1]. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun ham tarbiyani ta’lim bilan uzviy bog‘liq, yaxlit jarayon sifatida talqin etadi [2]. Demak, tarbiyachi oldida bolaga bilim berish bilan birga, uning vijdonli, mas’uliyatli va halol inson bo‘lib ulg‘ayishiga zamin yaratish vazifasi turadi.

Halollik va rostgo‘ylik axloqiy tarbiyaning markaziy tushunchalaridan hisoblanadi. Abdulla Avloniy “Turkiy Guliston yoxud axloq” asarida rostgo‘ylikni insonning eng yuksak fazilatlaridan biri sifatida ta’riflab, bolani yoshligidan yolg‘ondan saqlash zarurligini ta’kidlagan [3]. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar ham bu fikrni tasdiqlaydi: bola haqiqat va yolg‘on o‘rtasidagi farqni 3–4 yoshdan anglay boshlaydi, shu bois halollik ko‘nikmalarini shakllantirish uchun maktabgacha davr eng sezgir bosqich hisoblanadi [10;

11].

Amaliyotda esa tarbiyachilar ko‘pincha bir qator qiyinchiliklarga duch keladi. Birinchidan, halollik haqidagi suhbatlar ko‘pincha “yaxshi bo‘l”, “yolg‘on gapirma” kabi umumiy nasihatlar bilan cheklanadi va bolaning tushunish darajasiga mos kelmaydi. Ikkinchidan, axloqiy tushunchalarni bola uchun konkret vaziyatlar orqali ko‘rsatuvchi tayyor metodik ishlanmalar yetarli emas. Uchinchidan, mukofot va rag‘batlantirish masalasida (masalan, “shirinlik evaziga bog‘chaga borish”) tarbiyachi va ota-onalarda yagona yondashuv yo‘q.

Tadqiqotning **maqsadi** — “Qalqonbekning sarguzashtlari” o‘yinli mashg‘uloti va unga ilova qilingan hikoyalar misolida maktabgacha yoshdagi bolalarda halollik va rostgo‘ylikni tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlarini asoslash. Maqsadga erishish uchun quyidagi **vazifalar** belgilandi: (1) mashg‘ulotning tuzilmasi va usullarini tahlil qilish; (2) hikoyalarning tarbiyaviy mazmunini axloqiy rivojlanish nazariyalari asosida izohlash; (3) mukofot va rag‘batlantirishning pedagogik jihatlarini aniqlash; (4) tarbiyachilar uchun amaliy tavsiyalar va kuzatish mezonlarini ishlab chiqish.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Bolalarda axloqiy tushunchalarning shakllanishi bir necha nazariy yondashuvlar asosida o‘rganilgan. J. Piaje bolaning axloqiy hukmlari dastlab tashqi qoidalarga bo‘ysunishdan (geteronom axloq), keyinchalik o‘zaro hurmat va adolatni anglashga (avtonom axloq) tomon rivojlanishini ko‘rsatgan [4]. L. Kolberg axloqiy fikrlash bosqichlarini taklif etib, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun xarakterli “jazo va itoat”, “shaxsiy manfaat” yo‘nalishlarini ajratgan [5]. L.S. Vygotskiy ta’lim va tarbiyada o‘yin hamda katta kishi bilan hamkorlikning ahamiyatini asoslab, bolaning “yaqin rivojlanish zonasi”da o‘sishini ta’kidlagan [6]. A. Bandura ijtimoiy o‘rganish nazariyasida bolalar axloqiy xulq-atvorni kuzatish va taqlid orqali egallashini isbotlagan [7]. T. Likona esa xarakter tarbiyasining uch tarkibiy qismini — axloqiy bilim, axloqiy his-tuyg‘u va axloqiy harakatni ajratib ko‘rsatgan [8].

Bolalarning yolg‘on va rost haqidagi tasavvurlari K. Bassi, V. Talvar va boshqalarning ishlarida yoritilgan. Bassi tadqiqotida bolalar yolg‘onni baholashda uning oqibatlari va

jazodan qo‘rqishga, katta yoshda esa ishonchga putur yetishiga e’tibor qaratishi aniqlangan [9]. Talvar va Li bola yolg‘on gapirishining bilish jarayonlari bilan bog‘liqligini, Talvar va Krossman esa tarbiyadagi ro‘yxatlarning (masalan, jazo yoki mukofot) bola halolligiga ta’sirini ko‘rsatgan [10; 11]. Rag‘batlantirish masalasida E. Desi va hamkasblarining meta-tahlili tashqi mukofotlar muayyan sharoitlarda ichki motivatsiyani susaytirishi mumkinligini ko‘rsatdi [12]. Shuningdek, N. Eyzenberg va P. Massen oilaviy muhit va namuna bolalarning prosotsial xulqini shakllantirishda hal qiluvchi omil ekanini asoslagan [13], J. Bruner esa hikoya (narrativ) tafakkurining bola uchun dunyoni anglash vositasi ekanini ta’kidlagan [14].

Tadqiqotda quyidagi **metodlardan** foydalanildi: ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish; mashg‘ulot ishlanmasining tuzilmaviy-mazmuniy tahlili; to‘rtta hikoyaning kontent-tahlili (qahramon, muammoli vaziyat, tanlov, oqibat va saboq bo‘yicha); pedagogik modellashtirish. Mashg‘ulot 5–6 yoshdagi bolalar guruhi uchun mo‘ljallangan bo‘lib, nutq o‘stirish va san’at rivojlantiruvchi markazlarda o‘tkaziladi. Maqolada keltirilgan tavsiya va mezonlar tarbiyachilar tomonidan qo‘llash uchun taklif sifatida beriladi.

Natijalar va muhokama

1. Mashg‘ulotning maqsadi, shakli va usullari

“Qalqonbekning sarguzashtlari” mashg‘uloti ikki asosiy maqsadni ko‘zlaydi: birinchidan, bolalarga halollik, adolat, hurmat va mas’uliyat kabi axloqiy qadriyatlarni singdirish; ikkinchidan, ularni to‘g‘ri va halol yo‘lda harakat qilishga ilhomlantirish. Mashg‘ulot shakli — o‘yinli mashg‘ulot, hikoya tinglash va muhokama. Bu tanlov bolaning yetakchi faoliyati o‘yin ekani va axloqiy tushunchalar uning uchun avvalo konkret obrazlar hamda vaziyatlar orqali anglanishi bilan asoslanadi [6; 14].

Mashg‘ulotda suhbatlashish, savol-javob, rol o‘ynash va rasm chizish usullari uyg‘unlashtirilgan. Har bir usul axloqiy tarbiyaning muayyan komponentiga xizmat qiladi: suhbat va savol-javob — axloqiy bilimga, rol o‘ynash — axloqiy his-tuyg‘uga, rasm chizish va “Halollik daraxti” faoliyati — axloqiy harakatga (Likona bo‘yicha uch komponent) [8]. Shunday qilib, mashg‘ulot faqat tushuntirish bilan cheklanmay, bolani bilim–his–harakat zanjiri bo‘ylab olib boradi.

2. Mashg‘ulot bosqichlari

Mashg‘ulot 40 daqiqaga mo‘ljallangan va uch bosqichdan iborat (1-jadval).

1-jadval. “Qalqonbekning sarguzashtlari” mashg‘ulotining tuzilmasi

Bosqich	Vaqt	Mazmuni	Pedagogik vazifasi
Kirish qismi	5 daqiqa	Salomlashish, mavzuni e’lon qilish, “Halollik nima, kim biladi?” savoli	Bolalarning dastlabki tasavvurlarini aniqlash, qiziqish uyg‘otish
Hikoya tinglash	10 daqiqa	Qalqonbek va topilgan qutichadagi pul haqidagi hikoya	Axloqiy tanlov vaziyati bilan tanishtirish
Muhokama	5 daqiqa	“Qalqonbekning ishi to‘g‘rimi?”, “Pulni yashirganida nima bo‘lardi?”, “Do‘stlariga qanday maslahat berasiz?”	Sabab-oqibat bog‘lanishini anglash, shaxsiy fikr bildirish
O‘yin “Halollik va noto‘g‘rilik”	10 daqiqa	Ikki guruhga bo‘linib, vaziyatlarni to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri deb baholash	Axloqiy hukm chiqarish, jamoada hamkorlik
Yakuniy qism: “Halollik daraxti”	10 daqiqa	Barglarga yulduzcha, kulgichlar, yurakchalar chizish, “Halol bo‘laman” kabi va’dalar	Axloqiy harakatga yo‘naltirish, ijobiy xulqni mustahkamlash

Birinchi bosqichda tarbiyachi bolalarning fikrlarini baholamasdan tinglaydi; bu bolada o‘z fikrini ochiq bildirishga xavfsiz muhit yaratadi. Hikoyaning markazida kichik qahramonning aniq tanlovi turadi: do‘stining “hech kim bilmaydi” degan taklifi va Qalqonbekning “bu pul meniki emas” degan javobi. Shu ikki qarama-qarshi fikr bolalarni o‘ylashga undaydi. Muhokama savollari esa uch xil bilish vazifasini bajaradi: baholash (“to‘g‘rimi?”), taxmin qilish (“nima bo‘lardi?”) va maslahat berish (“qanday maslahat berasiz?”). O‘yin bosqichida bolalar ko‘rgan-bilganlari — o‘yinchoqni so‘ramasdan olish, navbatda itarish, birovning qalamini so‘ramasdan olish — kabi kundalik vaziyatlarni baholaydi. Bu esa mavhum tushunchani bolaning o‘z tajribasiga bog‘laydi.

Yakuniy bosqichdagi “Halollik daraxti” faoliyati alohida ahamiyatga ega. Bola har bir bargga o‘z va’dasini rasm shaklida tushiradi va uni daraxtga yopishtiradi. Natijada jamoaviy mahsulot — bolalarning umumiy axloqiy kelishuvini ifodalovchi ko‘rgazma paydo bo‘ladi. Bu Piaje ta’kidlagan o‘zaro hurmatga asoslangan, avtonom axloqqa o‘tishning dastlabki shakli sifatida baholanishi mumkin [4].

3. Hikoyalarning tarbiyaviy tahlili

Ilovada keltirilgan to‘rtta hikoya halollik mavzusini turli qirralardan yoritadi (2-jadval).

2-jadval. Hikoyalarning kontent-tahlili

Hikoya	Muammoli vaziyat	Qahramon tanlovi	Asosiy tarbiyaviy g‘oya
“Qalqonbekning sarguzashtlari”	Topilgan pulni yashirish yoki egasiga qaytarish	Pulni egasiga qaytarish	Halollik, mas’uliyat, birovning mulkiga hurmat
“Sherzodni uyaltirgan shart”	Shirinlik evaziga bog‘chaga borishni shart qilish	Shartdan voz kechish, vazifani bajarish	Vazifani mukofotsiz bajarish, ichki motivatsiya
“Ona va rostgo‘y bola”	Topshiriq paytida bir dona olmani yeb qo‘yish	Haqiqatni onasiga aytish	Rostgo‘ylik ishonchni mustahkamlaydi
“Rostgo‘ylikning qudrati”	Vazifani bajarmagani uchun yolg‘on maqtanish	O‘qituvchidan kechirim so‘rash	Yolg‘onning oqibati va rostgo‘ylikning qadri

Birinchi hikoyada halollik **ijobiy namuna** orqali ko‘rsatilgan: bola vasvasaga berilmaydi, balki pulni kattalarga topshiradi va oxirida minnatdorchilik oladi. Bu A. Bandura ta’kidlagan modellashtirish mexanizmiga mos: bola qahramonning xulqini qabul qilib, uni o‘ziga namuna sifatida oladi [7]. Hikoyaning kuchli tomoni shundaki, qahramon bolalarga yaqin yoshda va tanish muhitda (bog‘da) tasvirlangan.

Ikkinchi hikoya (“Sherzodni uyaltirgan shart”) o‘ziga xos pedagogik muammoni — mukofotni shart sifatida qo‘yishni — ochib beradi. Onaning yondashuvi qiziq: u avval shartni noto‘g‘ri deb baholaydi, bog‘chaga borishni bolaning o‘z foydasi deb tushuntiradi, katta akani namuna qilib ko‘rsatadi, so‘ng esa kechqurun shirinlik bilan siylashga rozilik beradi, “eng katta mukofot — yangi narsalar va do‘stlarning quvonchi” ekanini aytadi. Desi va hamkasblarining tadqiqotlari ko‘rsatishicha, tashqi mukofot oldindan va shart sifatida berilganda ichki motivatsiyani susaytirishi mumkin, kutilmagan yoki xabarsiz berilgan e’tirof esa bunday salbiy ta’sir ko‘rsatmaydi [12]. Shuning uchun hikoyadan foydalanayotganda tarbiyachi ikki mulohazani bolalarga yetkazishi lozim: (a) “shartli kelishuv” emas, vazifani bajarishning o‘zi qadrli; (b) kechqurungi shirinlik “kelishuv natijasi” emas, balki onaning faxri va mehrini ifodalovchi e’tirof. Aks holda bola “yaxshi bo‘lsam, shirinlik olaman” degan tashqi motivga tayanib qoladi.

“Ona va rostgo‘y bola” hikoyasida rostgo‘ylik **o‘z xatosini tan olish** shaklida ko‘rsatilgan. Jasur olmani yeydi, lekin hech kim bilmasa-da, bu haqda onasiga o‘zi aytadi. Onaning javobi pedagogik jihatdan muhim: u bolani jazolamaydi, balki “rostini aytganing uchun rahmat” deb e’tirof etadi va rost gapirishning ishonchni saqlashdagi rolini tushuntiradi. Talvar va Krossman tadqiqotlariga ko‘ra, haqiqatni aytgan bolani jazolash

keyinchalik yolg‘on gapirish ehtimolini oshirishi mumkin, haqiqatni aytganni qadrlash esa halollikni mustahkamlaydi [11]. Demak, bu hikoya bolalar bilan birga tarbiyachilar va ota-onalar uchun ham muhim xulosa beradi: bola xatosini tan olganda uning rostgo‘yligini birinchi navbatda e’tirof etish kerak.

“Rostgo‘ylikning qudrati” hikoyasida esa yolg‘onning oqibati ko‘rsatiladi: Asad vazifani bajarmagani uchun maqtanib yolg‘on gapiradi, keyinchalik uyat va qizarish hissi bilan o‘z xatosini tan oladi. Bu hikoya axloqiy **his-tuyg‘uni** (uyat, vijdon) rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘qituvchining javobi — “rostgo‘ylik eng katta boylik” — bolaga yolg‘onning qisqa muddatli “qulayligi” bilan uzoq muddatli ishonch yo‘qotilishi o‘rtasidagi farqni tushuntiradi [9; 3].

To‘rtala hikoyaning umumiy xususiyati shundaki, ularda bola qahramon haqiqiy tanlov oldida turadi va o‘z ichki ovoziga (vijdoniga) quloq soladi. Eng muhimi, hikoyalarda katta odamlar (ona, o‘qituvchi) tahdid yoki jazo bilan emas, tushuntirish va e’tirof bilan harakat qiladi. Bu Kolberg nazariyasidagi “jazo va itoat” bosqichidan “o‘zaro munosabatlar va ishonch” bosqichiga yo‘naltiruvchi tarbiyaviy muhitni yaratadi [5].

4. Tarbiyachilar uchun metodik tavsiyalar

Tahlil natijalariga ko‘ra, mashg‘ulotning samaradorligini oshirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

1. **Hikoyani bolalar tushunadigan tilda va ifodali o‘qish.** Hikoya 10 daqiqadan oshmasligi, intonatsiya va rasmli ko‘rgazma bilan boyitilishi kerak.

2. **Muhokamada “ha/yo‘q” javoblardan qochish.** “Nima uchun?” va “nima bo‘lardi?” savollari bolaning mustaqil fikrlashini rivojlantiradi.

3. **Rol o‘ynashda tomonlarni almashtirish.** Bola bir marta halol qahramon, bir marta vasvasaga solayotgan do‘st rolini ijro etsa, axloqiy tanlovni ichkaridan his qiladi.

4. **Bolani uyaltirmaslik.** Muhokamada konkret bolaning xatosi emas, qahramonning xatti-harakati tahlil qilinadi.

5. **E’tirof va mukofotni farqlash.** “Halollik daraxti”ga bargni mukofot sifatida emas, bolaning o‘z va’dasi sifatida joylashtirish; tarbiyachi faqat rostgo‘ylik namoyon bo‘lgan aniq lahzalarni ovoz chiqarib qayd etadi (“Sen o‘z xatongni aytding, bu juda muhim”).

6. **Ota-onalar bilan hamkorlik.** Hikoyalar va “Halollik daraxti” g‘oyasi uyda davom ettirilishi, ota-onaga xato qilgan bolani jazolash emas, rostgo‘ylikni qadrlash tavsiya etilishi kerak [13].

7. **Shaxsiy namuna.** Tarbiyachining o‘zi va’dasiga amal qilishi, xatosini tan olishi bolalar uchun eng kuchli modeldir [7].

5. Kutilayotgan natijalar va kuzatish mezonlari

Mashg‘ulot yakunida bolalarda uch yo‘nalishdagi natijalar kutiladi: halollik va adolat tushunchalarini bilib olish; vijdonli va mas’uliyatli bo‘lish zarurligini tushunish; kundalik hayotda to‘g‘ri xulq-atvorni qo‘llay boshlash. Bu natijalarni baholash uchun 3-jadvaldagi kuzatish mezonlaridan foydalanish mumkin.

3-jadval. Halollik tarbiyasi natijalarini kuzatish mezonlari

Komponent	Kuzatish ko‘rsatkichi	Daraja belgilari
Axloqiy bilim	“Halollik nima?” savoliga o‘z so‘zlari bilan javob beradi	Javob bermaydi / misol bilan javob beradi / izohlab bera oladi
Axloqiy his-tuyg‘u	Noto‘g‘ri xatti-harakatga munosabat bildiradi, uyat va achinishni ifodalaydi	Befarq / qisman bildiradi / mustaqil bildiradi
Axloqiy harakat	Vaziyatda (o‘yinchoq, navbat, qalam) halol harakat qiladi	Kattalar ogohlantirgandan so‘ng / eslatma bilan / mustaqil
Rostgo‘ylik	Xatosini o‘zi tan oladi	Yashirishga harakat qiladi / savol berilganda aytadi / o‘zi aytadi

Kuzatish bir o‘quv choragi davomida kamida uch marta (mashg‘ulotdan oldin, o‘rtasida va oxirida) o‘tkazilishi, natijalar bolaning individual rivojlanish xaritasiga kiritilishi maqsadga muvofiq. Muhimi, bunday baholash bolalarni bir-biri bilan solishtirish uchun emas, har bir bolaning shaxsiy o‘sishini aniqlash uchun xizmat qiladi.

Xulosa

Maqolada “Qalqonbekning sarguzashtlari” o‘yinli mashg‘uloti va unga ilova qilingan hikoyalar tahlil qilinib, maktabgacha yoshdagi bolalarda halollik va rostgo‘ylikni tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlari asoslab berildi. Quyidagi xulosalarga kelindi.

1. Mashg‘ulotda suhbat, savol-javob, rol o‘ynash va rasm chizish usullarining uyg‘unlashuvi axloqiy tarbiyaning uch komponentini — bilim, his-tuyg‘u va harakatni — birgalikda rivojlantirish imkonini beradi.

2. To‘rt hikoya halollikni turli qirralardan ko‘rsatadi: topilgan narsani qaytarish,

vazifani mukofotsiz bajarish, o‘z xatosini tan olish va yolg‘onning oqibatini anglash. Ularning kuchi bola yoshiga mos tanlov vaziyatlari va katta odamlarning tushuntiruvchi, e’tirof etuvchi munosabatidadir.

3. Mukofot masalasida tarbiyachi bolaga “shartli kelishuv” emas, vazifani bajarishning o‘z qadrini ko‘rsatishi, e’tirofni esa aniq xulq lahzalariga bog‘lashi lozim.

4. Taklif etilgan metodik tavsiyalar va kuzatish mezonlari tarbiyachilarga mashg‘ulot natijalarini tizimli baholash va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirishga yordam beradi.

Kelgusida mazkur ishlanmani bir necha guruhda sinovdan o‘tkazib, mezonlar bo‘yicha to‘plangan kuzatuv ma’lumotlarini tahlil qilish va ota-onalar bilan hamkorlik shakllarini o‘rganish istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.

3. Avloniy A. Turkiy Guliston yoxud axloq. – Toshkent, 1913.

4. Piaget J. The Moral Judgment of the Child. – London: Kegan Paul, 1932.

5. Kohlberg L. Essays on Moral Development. Vol. 1: The Philosophy of Moral Development. – San Francisco: Harper & Row, 1981.

6. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

7. Bandura A. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.

8. Lickona T. Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. – New York: Bantam Books, 1991.

9. Bussey K. Children’s categorization and evaluation of different types of lies and truths // Child Development. – 1999. – Vol. 70, No. 6. – P. 1338–1347.

10. Talwar V., Lee K. Social and cognitive correlates of children’s lying behavior // Child Development. – 2008. – Vol. 79, No. 4. – P. 866–881.

11. Talwar V., Crossman A. From little white lies to filthy liars: The evolution of

honesty and deception in young children // Advances in Child Development and Behavior. – 2011. – Vol. 40. – P. 139–179.

12. Deci E.L., Koestner R., Ryan R.M. A meta-analytic review of experiments examining the effects of extrinsic rewards on intrinsic motivation // Psychological Bulletin. – 1999. – Vol. 125, No. 6. – P. 627–668.

13. Eisenberg N., Mussen P.H. The Roots of Prosocial Behavior in Children. – Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

14. Bruner J. Actual Minds, Possible Worlds. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986.

